

Zsidó vallás és kultúra (jidszejt), 2.

ELTE Assziriológiai és Hebraisztikai
Tanszék

Komoróczy Szonja Ráhel
2017/18, tavaszi félév

komoroczy.szonja@hebraisztika.hu
www.hebraisztika.hu

A zsidó naptár

Napok, hetek

- naplemente
- első nap, második nap, ...
- sabbat / sábesz / שבת

Hónapok

- holdhónapok; újholtól (*molad*, מולד)
- *ros hodes*: holdújulás
- 29 / 30 naposak
- *niszan, ijjár, sziván, tammuz, áv, elul, tisri, hesván, kiszlév, tévét, sevát, ádár* (1, 2)

Bevezetés a zsidó vallásba (jidszejt), 2.
2017/18, tavaszi ELTE Hebraisztika

2

Újévek

Misna Ros ha-sana 1:1

אַרבעה ראשי שנים הם. באחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים. באחד באילול ראש השנה למעשר בהמה. רבי אֶלְעָזָר וְרַבִּי שְׁמַעוֹן אֹמְרִים, באחד בתשרי. באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשמטין וליובלות, לנטיעה ולקורות. באחד בשבט, ראש השנה לאילן, קדברי בית שמאי. בית הלל אומרים, בהמשה עשר בו

„Négy újév van: niszan hónap első napján a királyok és az ünnepek [a három zárandokünnep: peszah, savuot, szukkot] újéve, elul hónap első napján az állatok tizedének újéve – R. Eliezer és R. Simon szerint tisri hónap első napján. Tisri hónap első napja az évek újéve, a szombatévek és a jövől-évek kezdete, a vetés és a termények újéve. Sevát hónap első napja a fák újéve – Shammai iskolája szerint. Hillél iskolája szerint sevát hónap 15-e [a fák újéve].”

- – niszan 1
- – elul 1
- – tisri 1
- – sevát 15

Bevezetés a zsidó vallásba (jidszejt), 2.
2017/18, tavaszi ELTE Hebraisztika

3

Tekufa / tekufot (תקופה)

nap állása szerint a négy évszak: *nisan, tammuz, tisri, tévét*

Évek

- napévek
- „szökőév” – minden 19 évben hét szökőév van: ádár 2 beiktatása. (3, 6, 8, 11, 14, 17 és 19. évben)

Luniszoláris: holdhónapok, napévek

Időszámítás:

- i.e. 3760
- kis időszámítás – 1240

Bevezetés a zsidó vallásba (jidszejt), 2.
2017/18, tavaszi ELTE Hebraisztika

4

Szombat

sabbat / sabesz / שבת

- szombat mint királynő / menyasszony
- nem a zsidóság tartotta meg a szombatot, hanem a szombat tartotta meg a zsidóságot
- *oneg sabbat* (עונג שבת)

Bevezetés a zsidó vallásba (jidszejt), 2.
2017/18, tavaszi ELTE Hebraisztika

5

Gen. 2:1–3

וַיְכַלֵּה הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: וַיְכַלֵּה אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְכַל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בּוֹ שָׁבַת מְכַל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בְּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

És elkészült az ég és a föld, és azoknak minden serege. Mikor pedig elvégezte Isten a hetedik napon az ő munkáját, amelyet alkotott, lepihent a hetedik napon minden munkájától, amelyet alkotott. És megáldotta Isten a hetedik napot, és megszentelte azt, mivelhogy akkor pihent meg minden munkájától, amelyet teremtett az Isten.

Bevezetés a zsidó vallásba (jidszejt), 2.
2017/18, tavaszi ELTE Hebraisztika

6

Ex. 31:12-17

ויאמר ד' אל משה לאמר: ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתתי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ד' מקדשכם: ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם מחללה מות יומת כי כל העשה בה מלאכה ונקרטה הנפש הוא מקרב עמיה: ששת ימים עשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון קדש לד' כל העשה מלאכה ביום השבת מות יומת: ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם: כיני ובין בני ישראל את הוא לעולם כי ששת ימים עשה ידוד את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש:

Azután szólt az Örökkévaló Mózesnek, mondván: Szólj Izrael fiainak, mondván: az én szombatjaimat tényleg tartsátok meg; mert jel az én közötttem és ti közöttetek nemzetségről nemzetségre, hogy megtudjátok, hogy én vagyok az Örökkévaló, aki titeket megszentellek. Tartsátok meg a szombatot, mert szent az tinektek. Aki azt megszegi, halállal lakoljon. Ha valaki munkát végez azon a napon, annak lelke irtassék ki az ő népe közül. Hat napon dolgozzanak, a hetedik nap pedig a nyugalom szombatja, az Örökkévalónak szentelt nap. Aki szombaton dolgozik, öletessen meg. Tartsák meg Izrael fiai a szombatot, szenteljék meg a szombatot nemzetségről nemzetségre, örök szövetségül. Legyen közötttem és Izrael fiai között örök jel ez, mert hat napon teremtette az Örökkévaló a mennyet és a földet, a hetedik napon pedig megpihent és megnyugodott.

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

7

Ex. 20:8-11

זכור את יום השבת לקדשו: ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך: ויום השביעי שבת לד' אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ובהמתך וגרף אשר בשעריך: כי ששת ימים עשה ד' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בהם וינח ביום השביעי על כן ברח ד' את יום השבת ונקדשהו:

Emlékezzél (*zakhor*) meg a szombat napjáról, hogy megszenteljed azt. Hat napon át dolgozzál, és végezd minden dolgodat, de a hetedik nap az Örökkévalónak, a te Istenednek szombatja: semmi munkát ne végezzél azon se magad, se fiad, se lányod, se szolgálád, se szolgálólányod, se barmod, se a jövevény (*ger*), aki a te kapuidon belül van. Mert hat napon át teremtette az Örökkévaló az eget és a földet, a tengert és mindent, ami azokban van, a hetedik napon pedig megpihent. Ezért megáldotta az Örökkévaló a szombat napját, és megszentelte azt.

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

8

Deut. 5:12-15

שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ד' אלהיך: ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך: ויום השביעי שבת לד' אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושוורך וזמרך וכל בהמתך וגרף אשר בשעריך למען: ויום עבדך ואמתך כמוך: וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויאמר ד' אלהיך משם ביד הזקנה ובזרע נטויה על כן צוך ד' אלהיך לעשות את יום השבת:

Őrizd meg a szombat napját (*samor*), hogy megszenteld azt, amint megparancsolta azt neked az Örökkévaló, a te Istened. Hat napon át dolgozzál, és végezd minden dolgodat. De a hetedik nap az Örökkévalónak, a te Istenednek a szombatja: semmi munkát ne végezz azon, se magad, se fiad, se lányod, se szolgálád, se szolgálólányod, se ökröd, se szamarad, és semelyik barmod, se a jövevény, aki a te kapuidon belül van, hogy lepihenjen a te szolgálád és szolgálólányod mint te magad. És emlékezzél meg róla, hogy szolga voltál Egyiptom földjén, és kihozott téged onnan az Örökkévaló, a te Istened erős kézzel és kinyújtott karral. Azét parancsolta neked az Örökkévaló, a te Istened, hogy a szombat napját megtartsad.

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

9

Tiltott munkák**Isa. 58:13-14**

אם תשיב משבת רגלך עשות הפצף ביום קדשי וקראת לשבת ענג לקדוש ד' מכבד וכבודו מעשות דרכיך ממצוא הפצף וזכר דבר: אז תתענג על ד' והרכבתך על במותי (במתיו) ארץ והאנלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ד' דבר:

Ha megtartótatod szombaton lábadat, és nem üzöd kedvtelésedet szent napomon, és a szombatot gyönyörűségnek (*oneg*) hívod, az Örökkévaló szent és dicsőséges napjának, és megszenteled azt, dolgadoit nem tevén, foglalkozást sem találván, hamis beszédet sem szólván, akkor gyönyörűséged lesz az Örökkévalóban; és én hordozlak a föld magaslatán, és azt művelem, hogy Jákobnak, atyádnak örökségével élj; mert az Örökkévaló szája szól!

- ל"ט מלאכות, אבות מלאכה, 39 *melakha* (ősmunkák);
- származott munkák (jellegében hasonló / céljában hasonló)
- + szombat szentségével összeegyeztethetetlen munkák

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

10

Munkatilalom

- *mukca / mükce* (מוקצה)
- *eruv* (ערוב)
- *tehum sabbat* (שבת תחום)
- *pikuah nefes* (פיקוח נפש)
- *sabesz goj*
- *somer sabbat* (שומר שבת)

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

11

Előkészületek

- főzés
- *platni / plata*
- Mikor „jön be” a szombat?

Péntek este

- zsinagóga
- gyertyagyújtás
- asztal
- ételek
 - barhesz
 - gefilte fis
 - sólet
 - kugli

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

12

Szombat délelőtt

- zsinagóga
- *shaharit* (שחרית)
- Tóra-olvasás (hetiszakaszok, *haftara*)
- *muszaf* (מוסף)
- ebéd
 - *sólet*
 - *platni*

Szombat délután, este

- *menuha ve-szimha*
- *salesüdesz / salos szejdot* / שלוש סעודות (Ex. 16:25)
- *havdala*
 - bor
 - *beszamim*
 - gyertya
 - *Eljahu ha-navi*
- szombat kimenetele: *moci sabesz* (מוצאי שבת)
- *melave malke*

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

13

Ros hodes
ראש חודש**Num. 10:10**

Vigasságotoknak napján és a ti ünnepeiteken és a ti hónapjaitok kezdetén fújjátok meg a kürtöket, az égőáldozataitok és a hálaáldozatitok felett: és lesznek nektek emlékeztetőül a ti Istenetek előtt. Én vagyok az Örökkévaló, a ti Istenetek.

- *muszaf* áldozat (Num. 28:11–15)
- eredetileg: tanúvallomás az új holdról
- *halakha*: munka engedélyezett; tilos böjtölni
- kabbalisták: az újjhold előtti nap külön ünnep és böjtnap: *jom kippur katan*

Kiddus levana (קידוש לבנה)**Birkat ha-hama** (ברכת החמה)

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

14

Ünnepek

חג \ יום טוב \ מועד – *hag, jom tov, moed*

Tórai ünnepek:

- szombat és újjhold
- félelmetes napok / *jamim noraim* (ימים נוראים)
- három zárándokünnep

Deut. 16:16-17

Háromszor az évben jelenjék meg minden férfi közüled az Örökkévaló, a te Istened színe előtt azon a helyen, amelyet kiválaszt: a kovásztalan kenyér ünnepén, a hetek ünnepén és a sátrak ünnepén. És ne jelenjék meg az Örökkévaló színe előtt üresen: ki-ki keze ajándéka szerint, az Örökkévaló a te Istened áldása szerint, amelyet adott neked.

- *peszah, savuot, szukkot* (+ *smini aceret*)
- köztes napok (חול המועד).

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

15

- Poszt-biblikus ünnepek (emléknapok)
 - *hanuka*
 - *purim*

- Egyéb neves napok

- Fő böjt napok

- Modern (izraeli) ünnepek

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

16

Niszán hónap

חודש האביב (*hodes ha-aviv*, a tavasz hónapja)

Sabbat ha-gadol (שבת הגדול)

- peszah előtti szombat
- hagyományos két *dróse* egyike

A négy különleges szombat

peszah előtt négy különleges szombat, a naptártól függ pontos dátumuk

- **Sabbat sekalim** (שקלים): Ex. 30:11-16
- **Sabbat zakhor** (זכור): Deut. 25:17-19
- **Sabbat para** (פרה): Num. 19:1-22
- **Sabbat ha-hodes** (החודש): Ex. 12:1-20

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

17

Ádár hónap és purim

Zsidó vallás és kultúra 2.

2018. 02. 27. (Bíró Tamás)

A zsinagógai naptár összefoglalása

- Luniszoláris naptár
- Szombat, ros hodes
- Hónapok és ünnepek:

1. Niszan	15-21(22): peszah	7. Tisri	1-2: ros hasana , 3. Gedalja
2. Ijjar	jom haacmaut, peszah seni, lag ba-omer		böjtje, 10: jom kippur , 15- 22(23): szukkot + ...
3. Szivan	6 (és 7): savuot	8. Heszvan	
4. Tamuz	tamuz 17 böjt	9. Kiszlev	25-től 8 nap: hanukka
5. Av	9: tisa be-av	10. Tevet	tevet 10 böjt
6. Elul		11. Svat	15: tu bi-svat
		12. Adar	14 (15): purim

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

19

Ádár hónap

- A zsinagógai naptár tizenkettedik hónapja, ill. szökőhónap (tizenharmadik, a ciklus 3., 6., 8., 11., 14. és 17. évében)
- משנכנס אדר מרבין בשמחה
'amint elkezdődik Adar, vidámságban bővelkedünk'
- Szökőévekben:
 - **Adar rison** (első): *jarcajt* [jarcajt]-ok
 - **Adar seni** (második): ünnepek, születésnapok, *bar micva*, stb.
- Február-március (-április).

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

20

Zajin adar

- ádár hó 7-e
- Mózes halálának és születésének évfordulója
- *Hevra Kadisa* halvacSORA
- Hal = ádár hó szimbóluma (vö. állatöv)

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

21

Négy különleges szombat

- Paraszat sekalim (Exod. 30:11–16) felkészülés peszavra
– Ros hodes adar (v. adar unni) előtti szombat, féléselekek befizetésének bibliai előírása.
- Paraszat zakhor (Deut. 25:17–19) felkészülés purimra
– Purim előtti szombat, „Emlékezz, hogy mit tett veled Amalek”.
- Paraszat para (Num. 19:1–22) felkészülés peszavra
– Purim utáni, paraszta ha-hodes előtti szombat, a vörös tehén parancsolata.
- Paraszat ha-hodes (Exod. 12:1–20) felkészülés peszavra
– Ros hodes niszan előtti szombat, „Ez a hónap legyen nektek a hónapok elseje”.

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

22

Purim

Milyen kérdéseket tehetünk fel egy ünneppel kapcsolatban?

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

23

Purim

Milyen kérdéseket tehetünk fel egy ünneppel kapcsolatban?

- Dátum a naptárban?
- Eredet? Mire emlékeztet?
- Teológiai értelmezés / jelentőség?
- Tilalmak? Speciális micvák? Folklor?
- Liturgia?
- Kapcsolata a vallás és kultúra más elemeivel?
- Vallástudományi interpretáció / magyarázat / elemzés?

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

24

Purim

Milyen kérdéseket tehetünk fel egy ünneppel kapcsolatban?

- Dátum a naptárban? *Pl. ádár 14 (15)*
- Eredet? Mire emlékeztet? **Eszter könyve**
- Teológiai értelmezés / jelentőség? **fizikai megmenekülés**
- Tiltalmak? Speciális micvák? Folklor? *** speciális micva**
- Liturgia? **Al ha-niszim**
- Kapcsolata a vallás és kultúra más elemeivel? **IPARMŰVÉSZET**
- Vallástudományi interpretáció / magyarázat / elemzés? **karnevál**

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

25

Purim körül

- **Eszter böjtje** – ádár 13
 - kisböjt
 - napfelkeltétől naplementéig
 - szabszre nem eshet
 - mindenképp purim előtt
- **purim napja** – ádár 14
- **Susán-purim** – ádár 15
 - „Jozsáé és falai körülvett” városokban, pl. Jeruzsálem.
- **purim mesélés** [“háromas” purim] ha Susán-purim szombatra esne, Jeruzsálemben: három napra bontják a különféle parancsolatokat
 - Megilla-olvasás és matanot le-e-ujanim (jitékhonyá) ednfele
 - purimi liturgia szombaton
 - szevda (étkezés) és mások manot (ajándékok) vasárnap.

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

26

Purim \ פורים

- Alaptörténet: Id. a bibliai Eszter könyvében
 - **Perzsa korszak:** Kúrosz-ediktum (i.e. 538), Zerubábel és a II. jeruzsálemi szentély felépítése (i.e. 516 k.?), Nagy Sándor Jeruzsálemben (i.e. 332).
 - Főszereplők: Ahasveros király, a zsidó Mordekhaj, Eszter királyné, Haman.

1. fej.: Ahasveros lakomája.
2. fej.: Eszter a királyi udvarba. Összeesküvés lelept.
3. fej.: Mordekhaj és Haman. Sorsvetés.
4. fej.: Mordekhaj Eszter segítségét kéri. Böjt.
5. fej.: Eszter a királyhoz. Első lakoma. Bitófaállítás.

6. fej.: A király nem alszik. Mordekhaj kitüntetése.
7. fej.: Eszter második lakomája. Haman halála.
8. fej.: Királyi rendelet.
9. fej.: A zsidók megvédik magukat. Ünnepség.
10. fej.: Ahasveros adója, Mordekhaj nagysága.

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

27

Purim \ פורים

- Alaptörténet: Id. a bibliai Eszter könyvében
 - kisünnep / Tóra utáni ünnep (vö. hanukka)
 - ádár 14

[RUF] 9 ¹⁴A tizenkettedik hónap, vagyis adár hónap tizenharmadik napján, amikor esedékessé vált volna a király törvényerejű parancsának a végrehajtása, és amelyen azt remélték a zsidók ellenségei, hogy elbánnak velük, éppen fordítva történt a dolog, mert a zsidók bánnak el azokkal, akik gyűlölték őket. ²Összegyűltek a zsidók Ahasveros király összes tartományának a városaiban, és rátámadtak azokra, akik a vesztükre törtek. Senki sem tudott nekik ellenállni, mert az egész lakosságot elfogta a tőlük való félelem. (...)

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

28

Purim \ פורים

- Alaptörténet: Id. a bibliai Eszter könyvében
 - kisünnep / Tóra utáni ünnep (vö. hanukka)
 - ádár 14

Egyszeri alkalomból
évről évre ünnepl!

[RUF] 9 (...) ¹⁵A király tartományában élő többi zsidó is összegyűlt életük védelmére, hogy nyugton lehessenek ellenségeiktől. Gyűlölködők közül hetvenötezer embert megszártáltak le, de a zsákmányhoz nem nyúltak. ¹⁷Ez **adár hónap** tizenharmadik napján történt. A **tizennegyedik** napon már nyugalmuk volt, ezért azt az **evés-ivás** és az öröm napjává tették. ¹⁸A súsáni zsidók azonban a hónap tizenharmadik és tizennegyedik napján is összegyűltek, ezért a hónap **tizenötödik** napján lett csak nyugalmuk, így ők ezt tették meg az evés-ivás és az öröm napjának. ¹⁹**Ezért tartják** a vidéki városokban lakó vidéki zsidók **adár hónap tizenegyedik napján** az **öröm** és az **evés-ivás** ünnepnapját, amikor **ajándékokat küldenek** egymásnak.

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

29

Purim \ פורים

- Alaptörténet: Id. a bibliai Eszter könyvében
 - kisünnep / Tóra utáni ünnep (vö. hanukka)
 - ádár 14

Purimi
parancsolatok
bibliai eredete

[RUF] 9 (...) ²⁰Mordokaj leírta mindezeket az eseményeket. Majd levelet küldött mindazoknak a zsidóknak, akik Ahasveros király tartományában laktak közel és távol, ²¹és kötelezővé tette számukra, hogy **évről évre** tartsák meg **adár hónap tizenegyedik és tizenötödik** napját. ²²Mert ezek azok a napok, amelyeken a zsidók megnyugodhattak ellenségeiktől, és ez az a hónap, amelyen bánatuk öröme, gyászuk pedig ünneplésre fordult. Tegyék azokat az **evés-ivás** és az **öröm** napjaivá, amikor egymásnak **ajándékokat**, a **szegényeknek pedig adományokat** küldenek. ²³A zsidók megfogadták, hogy máskor is megteszik, amit most először, úgy, ahogy Mordokaj megírta nekik.

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

30

Purim \ פורים

- Nincs szombati/ünnepnap munkatiltalom, de munkaszünet / nem dolgoznak.
- Négy *micve* (*parancsolat*):
 - Megilla-olvasás (מגילה)
 - Este és reggel. Kereplés Haman neve elhangzásakor. Farsangi beöltözés.
 - Slahmonesz (*misloah manot*, משלוח מנות)
 - ételek küldése (min. kétfajta étel, min. egy embernek)
 - Szeuda (סעודה)
 - Öröm = hús, bor. Előírás a lerészegedés? (*Különböző vélemények az előírt mértékről...*)
 - Ad de-lo jada*: 'amíg nem tudja megkülönböztetni Mordekhajt Hámántól'.
 - matanot la-evjanim (מתנות לאביונים)
 - pénzadomány min. két szegény személynek.

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

37

Megilla / megilla

- 5 megilla ('tekercs') van, de *Eszter könyve* „a Megilla”
- felolvasás: este és reggel
 - áldások előtte, utána
 - kitekerve
 - Haman-klagfn*: kereplő, zaj
 - Hámán fiai
- tekercs:
 - szofer írja
 - istennevet nem tartalmaz
 - szabad illusztrálni
 - tok
 - 1 ec ('fa')
 - kitekerve olvassák

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

38

A halákhától a folklórig

Minden zsidó ünnepnek van **gasztronómiai aspektusa** is:

- slahmonesz* / *selah manot* / שלח מנות (Esz. 9:22)
- szeuda*: purim napján délután
(manapság modern körökben: előző este [8])
- Haman-tasn* / Hámán füle
- עד דלא ידע ('amíg nem tudja'): bT Megilla 7b.

Purim-spil

- beöltözés
- előadás
- A purim-spil mint a zsidó színházi kultúra előzménye

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

39

Purim mint prototípus

Amalek és Haman mint archetipikus **gonosz**:

- Hitler, Szaddám Huszein és „társaik”

„Magánpurimok”:

- Egyes családok, közösségek megmenekülésének az emléknapija
- Elul 10: Padua-i zsidók „budai purimja” (1684)

Megilla mint prototípus:

- Megillat Eszlar
- Megillat Horthy

Purim mint a **megsemmisítéstől való megmenekülés prototípusa**:

- 1991: Szaddám Huszein *scud* rakétái az első Öböl-háború alatt

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

40

Purim hebraisztikai szempontokból – példák

- Eszter könyve – mint történeti forrás???
- Eszter könyve – mint irodalmi alkotás (vö. perza udvari történetekkel, mesékkel)
- Purim megünneplése – mint bibliai exegezis
- Purim helye a zsidó vallásban és kultúrában:
 - kabbalista, reform, karaita, gender stb. hagyományok és olvasatok
 - mint történeti prototípus
 - mint irodalmi motívum
 - az ünnep szerepe a kortárs zsidó identitásban, Izraelben és a diaszpórában
 - ...

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

41

Purim vallástudományi szempontokból – példák

- Vallástörténet
 - Purim és a perza vallási hagyományok? Eszter könyve Qumranban?
 - Purim és a keresztény farsangi/bőjti időszak: párhuzamok és kölcsönhatások.
Az európai farsangi hagyományok átvétele? A keresztény bőjti időszak tagadása?
- Vallápszociológia
 - A karnevál mint a világ [pl. a nemi szerepek] „felfordítása”? Test és szellem viszonya?
- Vallásszociológia
 - A diaszpórában élő közösség alapnarratívája, dramatisálva? → funkciója: társadalmi kohézió?
 - Purim mint a zsidó szociális háló egyik pillére?
- Vallásfenomenológia
 - Eszter 'elrejttem' – a Szent elrejtőzik a világból, de megnyilvánul a történelemben?

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

42

Peszah

- tavasz ünnepe, niszán 15-től 7/8 napig; *jom tov, hol ha-moed*
- Hag ha-*peszah*, Hag ha-*macot*, *peszah*)
- zárandókünnep

Mint zárandókünnep

- történelmi: egyiptomi kivonulás ünnepe: זמן, זכר ליציאת מצרים (szabadság ünnepe, 'egyiptomi kivonulás emlékűnnep')
- mezőgazdasági: 'tavasz ünnepe': חג האביב. Ima a harmatért (1. nap), omer-számlálás (2. naptól), Énekek éneke (közbülső szombat)
- teológiai: כל אדם חייב לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים: "Mindenki köteles úgy tekinteni magára, mintha ő maga jött volna ki Egyiptomból!"

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

43

Halákhikus kérdések:

munkatilalom az öt tórai ünnepen (peszah, savuot, ros ha-sana, jom kippur, szukkot)

Lev. 23:3:

ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון מקרא קודש כל מלאכה לא תעשו שבת הוא לך בכל מושבתים
Hat napon át munkálkodjatok, a hetedik nap *sabbat-sabbaton*, szent gyülekezés napja, semmi munkát (*melakha*) ne végezzetek: az Örökkévalónak szombatja legyen az minden lakhelyeteken.

Lev. 23:7 (21, 35, 36):

ביום הראשון מקרא קודש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו
Az első napon szent gyülekezések legyen, semmi munkát (meleket avoda) ne végezzetek.

Ex. 12:16:

ביום הראשון מקרא קודש וביום השביעי מקרא קודש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם
Az első napon pedig szent gyülekezések legyen, és a hetedik napon is szent gyülekezések legyen; azokon semmi munkát (*melakha*) ne végezzetek, egyedül csak amit megeszik minden lélek, azt lehet elkészíteni.

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

44

39 *melakha*, kivétel: *okhel nefes* és az ünnep örömet emelni

- étel
- tűzgyújtás meglévő tűzről
- közterületen cipelés – az ünnep örömet emelni (cigi, stb.)
- *eruv tavsilin*: főzés péntekre eső ünnepről szombatra

Imarend, liturgia

Muszaf

ünnepi betoldások, pl. Jaale ve-javo, Hallel (Ps. 113-118
zsoltárfűzér: zárandókünnep)

kohaniták áldása (*düchenolás*, Num. 6:24–26)

jom tov seni sel galujot

ünnep / *hol ha-moed* (חול המועד) / félünnep / kis ünnep

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

45

Hamec – maca (חמץ / *homec* – *macesz*)

Ex. 12:15-20

„Hét napig egyetek kovásztalan kenyeret (*macot* / *macesz*); még az első napon takarítsátok el a kovászt (*szeor*) házaikból, mert aki kovászos (*hamec* / *homec*) eszik az első naptól fogva a hetedik napig, az olyan lélek irtassék ki Izraelből (*karet*). Az első napon pedig szent gyülekezések legyen, és a hetedik napon is szent gyülekezések legyen; azokon semmi munkát ne tegyetek, csak ami eledelére való minden embernek, csak azt lehet elkészítenetek. Tartsátok meg a kovásztalan kenyér ünnepe, mert azon a napon hoztam ki a ti seregeiteket Egyiptom földéről; tartsátok meg hát ezt a napot nemzetségről nemzetségre, örök törvényként. Az első hónapban, a hónapnak tizennegyedik napján este egyetek kovásztalan kenyeret, a hónap huszonegyedik napjának estjéig. Hét napon át ne találtassék kovász a ti házaikban, mert aki kovászos eszik, az a lélek ki lesz irtva Izrael gyülekezetéből, akár jövevény, akár az ország szülöttje legyen. Semmi kovászosat ne egyetek, minden lakóhelyeteken kovásztalan kenyeret egyetek.”

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

46

homec: öt gabonafajta (búza, árpa, rozs, zab, tönköly), ha megerjedt (i.e. vízzel érintkezett min. 18 percig)

tilos:

- enni (אכילה, *akhila*)
- hasznát húzni belőle (הנאה, *hanaa*)
- birtokolni

peszah előtt:

- meg kell keresni (חמץ, *bedikat hamec*)
- meg kell semmisíteni (חמץ, *bitul hamec*)
- el kell égetni vagy távolítani (חמץ, *biur hamec*)
- el lehet adni (חמץ, *mekhirat hamec*)

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

47

כשר לפסח \ כשר של פסח (*kaser la-peszah*)

- *taarovet hamec* (תערובת חמץ)
- *macesz* (pászka): *kaser la-peszah* (18 perc)
<https://www.youtube.com/watch?v=-sWxkP-qSGc>
- *maca smura* (מצה שמורה) / gépi *macesz* / *maca asira* (מצה עשירה)
- *macesz-liszt*, *maceszgombóclevés*, *brokkolás*
- *kitnijot* (קטניות): hüvelyesek + rizs, kukorica, mogyoró az askenázi világban

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

48

Előkészületek

- takarítás
- peszahi edények
- kóserozás

Erev peszah

- széder-este előtti este, rögtön naplemente után homecet keresünk: בדיקת חמץ (*bdike / bedikat hamec*): gyertyafény, tollseprű, áldás.
- rögtön utána, majd reggel semmisnek nyilvánítjuk azt, amit találtunk: ביטול חמץ (*bitul hamec*)
- *homec*-fogyasztás tilalma (4. óra), *homec* eladása (5. óráig) (tórailag: 6. óra = dél)
- nagyobb mennyiségű maceszt eladjuk: מכירת חמץ (*mekhirat hamec*)
- kis maradékot elégetjük, megsemmisítjük (vízben, szélben, tűzben): ביעור חמץ (*biur hamec*), legkésőbb dél előtt egy órával
- elsőszülöttek böjtje, kivéve: סעודת מצווה (*szeudat micva*), ha szombatra esik, az ezt megelőző csütörtök
- homecet már nem lehet enni, maceszt még nem lehet enni

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

49

Széder

- סדר (*szeder, 'rend'*)
- *Haggada sel peszah*
- otthoni ünnep
- vendégek: עמיא
- oldalra dőlve
- kitali
- *Ma nistana*
- tanulás
- Ex. 13:8: „*És meséld el fiadnak...*”

והגדת לבנך ביום ההוא לאמור כעבור זה עשה לי ד' בצאתי מצרים
נסויה ובשפטים גדלים וקלחת אתכם לי לעם והיית לכם לאלהים וידעתם כי אני ד' אלהיכם המוציא אתכם
מתחת סבות מצרים:

- széder-tál: 3 macesz, sült tojás (*beca*) és csont (*zeroa*), sós víz, *karpasz* (zöldség), *maror* (keserűgyökér), *haroszet* („agyag”), *hazeret* (keserűfű), (narancs)
- főtt tojás: *ab ovo usque ad mala*
- tiz csapás felsorolása
- Eljűhu pohara
- második este: omer-számlálás

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

50

(ספירה \ ספירת העומר) Omer-számlálás

- mezőgazdasági: egy omer-nyi gabona (árpa) áldozata, az első aratásból (Lev. 23:9ff)
És számoljátok magatoknak a napokat az ünnep másnapjától, attól a naptól, midőn hozták a lengetés ómerjét: hét teljes hét legyen. A hetedik hét után való napig számoljátok ötven napot, akkor mutassatok be új lisztáldozatot az Örökkévalónak.
- 7x7 napot kell számolni (ספירה), hetek és napok számát is meg kell említeni, majd a rákövetkező nap *savuot* ünnepe (Lev. 23:15-16)

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

51

- este, naplemente után kell számolni, *maariv* keretében, külön áldással
- gyászdíószak
- részleges böjti jelleg: esküvő tilalma, hajvágás, zene (végig / ros hodes ijjarig / 33 napig / cionista kivételek)
- *Pirke avot* olvasása szombat délután

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

52

Lag ba-omer

- omer-számlálás 33. napja (ג'ל)
- kb. 13. század óta: ekkor ért véget a R. Akiváék elleni „csapás”
- kabbalisták szerint *hillula*: Simon bar Jokhaj *jorcájt*-ja
- „félünnep”

minhag, halakha:

- gyász-szokások felfüggesztése: esküvő, tánc, zene, hajvágás
- kabbalisták: óriási ünnepek a Meronon, *halaka*
- tábortűz

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

53

Modern izraeli (vallásos cionista alapú) ünnepek

állami ünnepek, liturgia kialakításának kísérlete:

- nisan 27: *jom ha-soa (ve-ha-gvura)* – holokauszt emléknap
- ijjar 4: *jom ha-zikkaron* – izraeli katonai áldozatok emléknapja
- ijjar 5: *jom ha-acmaut* – függetlenség napja
- ijjar 28: *jom Jerusalajim* – Jeruzsálem újraegyesítésének napja

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

54

Savuot (שבועות)

- sziván 6(-7)
- zarándokünnep
- aratás
- gyerekek oktatásának kezdete

Három jelentősége:

- *hag ha-bikkurim* (חג הקציר / חג הביכורים)
- hetek ünnepe (חג השבועות)
- poszt-biblikus: Tóraadás ünnepe (זמן מתן תורתנו) –

minhag, halakha:

- esti ima csak sötétedés után
- *tikkun*: egész éjszaka tanulni
- Tóra-olvasás: tízparancsolat
- *Akdamut*, Tóra-olvasás előtt; Orleans-i R. Meir (11. század)
- Rút könyve második nap
- zsinagóga díszítése
- tejes ételek első nap alatt
- *bat micva*

Böjtek a Bibliában

a fogság előtt

- *צום* (*com*): evés-ivástól való tartózkodás
- *עינה נפשו* (*ina nafso*): testi és lelki sanyargatás (pl. Dániel 10:12; II Sam. 12:16–20; Isa 58:5)
- *jom kippur*

Böjtek a Bibliában

Zek. 8:19

כה אמר ד' צבאות אום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לישון ולשמחה ולמקדים טובים והאמת והשלום אהבו:

„Ezt mondja a seregek ura: a negyedik hónapnak böjtje, az ötödiknek böjtje, a hetediknek böjtje és a tizediknek böjtje vigalomná, örvendezéssé és kedves ünnepekké lesznek Júda házában. Csak a hűséget és a békességet szeressétek.”

a Szentély lerombolásához vezető események:

- *tévé* 10 („tizedik böjt”), Jeruzsálem ostromának kezdete
- *tammuz* 17 („negyedik böjt”), a falak áttörése
- *áv* 9 („ötödik böjt”), a Templom lerombolása
- *tisri* 3 („hetedik böjt”) Gedalja böjtje: megölték Gedalját

Böjti törvények, szokások

(Maimonides; *Sulhan arukh* OH, 579; *Megillat Taanit*)

- ima (áldozat): *Anenu*, *Szelihot* (*szlikhesz*)
- bűnvallomás
- Ezra idejétől Tóra-olvasás (Ex. 32:11-14; 34:1-10)
- temető-látogatás (קבר אבות, *kever-ovesz*)
- böjt (צום)
- testi sanyargatás (עינוי נפש, *inuj nefes*) („fontos” böjtekön)
- kisböjt vs. nagyböjt / böjt nappal vs. 25 órás böjt
- sábesz: csak *jom kippur* lehet sábeszkor (*sabat sabaton*)

Böjtek ma, a naptár szerint:

- (*Omer-számlálás*)
- *behab*
- *tammuz* 17 (Jer. 39:2): első és második Templom idejében Jeruzsálem falának lerombolása
- *drajvokhn, najnteg* (בין המיצרים, *ben ha-mecarim*). Különleges szombatok: Jer. 1:1–2:3; 2:4–3:4; Isa 1:1–2:7; *áv* 1-től szigorúbb, *kinnot*
- *áv* 9 / *tisa be-av* (Jer. 52:12–13): első és második szentély lerombolása, 25 óra Főtt tojás, hamu, csendes étkezés utáni ima. Földön ülünk; munkától tartózkodni; Tóra-tanulás tilalma; halvány fények; *parokhet* eltávolítása; Ekha olvasása, *kinnot*; tfilin csak délután.
- *Gedalja böjtje* (Jer. 41:1–2; II Kir 25:25)
- *jom kippur* (Lev. 16:29–31; 23:27–32; Num. 29:7ff)
- *tévé* 10 (II Kir 25:1–2, Jer. 52:4ff; Ezek. 24:1–2)
- *sovavim tat*
- *zavin adar*: Mózes halála, *Havra Kadisa* tagjai
- *Eszter böjtje* (Eszter 4:16)
- *elsőszülöttek böjtje*
- *jom kippur katan*

Egyéb böjtök

- közösségi katasztrófák
- magánböjtök
- *jorajjt*
- esküvő előtt
- rossz álom
- leejtett Tóra-tekerces

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

61

Elul

- bűnbánás hónapja; אני לדודי ודודי לי (Én. 6:3)
- sófár
- *szelihat* / *szlikhesz* (סליחות)
- őszi ünnepek

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

62

Ros ha-sana

ראש השנה \ יום תרעה \ יום הדין \ יום הזיכרון
tisri 1-2

A Bibliában

- Ezek. 40:1, Lev. 23:23–25, Num. 29:1–6, Neh. 8:1–10, Ps. 81:4–5

A rabbinikus irodalomban

- Misna RH 1:1-2 – egyike a négy újévnek
- *malkhujot, zikhronot, sofarot* (RH 4:5-6, RH 16a)

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

63

Sófár

- kos
- különféle hangok: *tekia, sevarim, terua*, össz. 30 hang
- Tóraolvasás után, *muszaf* ismétlésekor, ima végén – 100 hang

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

64

Ros hasana

Szokások, törvények

üdvözlés: כתיבה טובה! \ לשנה טובה
תיכתבו

- *tasliख* (תשליך)

- Tóraolvasás

- liturgia: különleges dallam, kitli, nincs
Hallel, U-netane tokef, Alenu, Avinu malkenu

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

65

A tíz bűnbánó nap (עשרת ימי תשובה)

- üdvözlés: תנימה טובה!
- liturgiai változások: főima, *Avinu malkenu* minden nap, *szelihat* hajnalban
- Gedalja böjtje
- *sabbat suva* / *sabesz süve*, a megbánás szombatja
- *erev jom kippur*
- *kapparot*
- *mikve*
- *szeuda mafszeket*

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

66

Jom kippur

יום כיפור \ יום הכיפורים, hosszúnapp (Gen. R. 2:3)

A Bibliában

(Lev. 16:1–34; 23:27–32; Num. 29:7–11)

(Lev. 16:30) כי ביום הזה יכפר עליכם לטורטור אונכם מכל חטאתיכם לפני ה' חטאתיכם

Mert ezen a napon engesztelés lesz értetek, hogy megtisztítsom titeket minden bűnökötökől megtisztultok az Örökkévaló előtt.

Szokások

- fehér
- kitli
- halottakról megemlékezni (*kever ovesz / kever avot*)

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

67

Halakha

- a test és a lélek sanyargatása
- *sabbat sabbaton*
- bocsánatkérés

Liturgia

- *Kol nidre*
- búnbánás
- *Avinu malkenu*
- Tóraolvasás: 6 személyt hívnak fel (Lev. 16); *mafzir* (Num. 29:7–11)
- szentély liturgiája - *Alenu*
- *mazkir / jizkor*
- ötödik ima: *neila*

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

68

שוכות / szükesz / סוכות

(„sátoros ünnep”)

Lev. 23:42-43: „Sátorokban lakjatok hét napig, Izrael minden szülőtte sátorokban lakják. Hogy megtudják a ti nemzetségeitek, hogy sátorokban lakattam Izrael fiait, amikor kihoztam őket Egyiptom földéről. Én vagyok az Örökkévaló, a ti Istenetek.”

- tiszri 15, 7/8 napos ünnep, majd *smini aceret*
- zarándokünnep: mezőgazdaság, történelem, teológia
- *par excellence* תמן שמחתנו: חג
- ősz, őszi napforduló; betakarítás (חג האסיף), Ex. 23:16; 34:22; Deut. 16:13)
- megtisztulás
- első nap *jom tov*, utána: *hol ha-moed*

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

69

két micva:

- sátorban lakni: סוכה *szukka / szüke*
- *arbaa minim* ארבעה מינים

sátorban (szüke) lakozás

- evés, alvás
- sátor paraméterei
- *szkhaah* (סכך), tető
- Uspizin (hét vendég) a sátorban

arbaa minim

- *lulav* (pálmaág), *etrog* (citrus), *hadasz* (mirtuszág), *arava* (fűzfa)
- *Eszreg noch szükesz*.
- rázni
- szombatban nem

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

70

liturgia

- *Hosannot* (הושעננה)
- Hallel: Ps. 113-118
- muszaf
- dűhenolás / papi áldás: Num. 6:24–26
- *hol ha-moed* szombatján: *Kohélet* olvasása

Hosana rabba (הושעננה רבה)

- tiszri 21 (*hol ha-moed* utolsó napja)
- a végén a fűzfaágról a levelek leverése
- muszaf, szelihot
- ítélet napja

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

71

שמיני עצרת / Smini Aceret

(„a nyolcadik nap ünnepe”)

Num. 29:35: „A nyolcadik napon ünnepi összejövettel legyen nektek, semmi munkát és dolgot ne végezzetek.”

- tiszri 22
- szukkot utolsó napja, de önálló ünnep
- *jom tov*
- ima az esőért
- *mazkir / jizkor*

Bevezetés a zsidó vallásba (jidsikejt), 2.
2017/18, tavasz ELTE Hebraisztika

72

